

זהות יהודית

עורכים: אשר מעוז ואביעד הכהן

דוד גולינקין

כיצד חוזרים מומרים ליהדות?

תדפיס | נובמבר 2014

סדרת ספרים לזכרו של חיים י. צדוק

הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן
אוניברסיטת תל-אביב

מבוא

בימינו, מומרים רבים שהתנצרו או שהתאסלמו וצאצאיהם – ולמעלה מעשרים וחמישה אלף בני פלשמורה מאתיופיה במיוחד² – רוצים לחזור לחיק היהדות. במחקר זה אברוק כיצד יכול יהודי מומר לחזור ליהדותו.

כמה חוקרים חשובים כבר הדגישו שיש הבדל גדול בין "מומר" או "משומד" בתקופת התלמוד³ לבין "מומר" או "משומד" מתקופת הגאונים ואילך.⁴ והרי הסברו של פרופ' יעקב כץ, שנכתב לפני כחמישים שנה:

- * המחבר הוא הנשיא ופרופסור להלכה במכון שכטר למדעי היהדות.
- 1 מאמר זה הוא מאמר הלכתי העוסק בגישות הפוסקים בנושא הנדון במשך תקופה של כ-1200 שנה. לאחר סיום כתיבת המאמר ראיתי את ספרו של פינחס הכהן וילמן, שאסף תשובות רבות בנדון אך בפרטים רבים לא דייק (פינחס הכהן וילמן **התשובה בספרות השו"ת** 134-127 (התשנ"ה)). למחקרים היסטוריים המשתמשים במקורות חיצוניים והמנסים לתת הסבר היסטורי לחלק מהגישות המובאות כאן, ראו הספרות להלן בה"ש 4.
- 2 ראו להלן סטטיסטיקה (מעודכנת עד לטבת התשס"ח) בפרק "הפלשמורה".
- 3 הצנזורה שינתה באופן עקבי את הגרסה המקורית בתלמוד, "משומד", "למומר", החל מדרפוס באול (1578-1581). ראו רפאל נתן נטע רבינוביץ **מאמר על הרפסת התלמוד: תולדות הרפסת התלמוד** עז (מהדורת א"מ הברמן, התשי"ב); WILLIAM POPPER, *THE CENSORSHIP OF HEBREW BOOKS* 59, 71 (1899); Rabbi Theodore Friedman, *Who is Not A Jew? The Halachic Status of an Apostate*, 41(2) CONSERVATIVE JUDAISM 53-54 (Winter 1988-1989). אני אשתמש באופן עקבי במילה "מומר", כיוון שהיא מוכרת יותר בימינו.
- 4 חיים טשרנוביץ (רב צעיר) **תולדות הפוסקים** א 45-46 (1946); יעקב כ"ץ "אף על פי שחטא ישראל הוא" **תרכיץ** כ"ז 210-211 (התשי"ח) = יעקב כ"ץ **הלכה וקבלה: מחקרים בתולדות דת ישראל על מדוריה וזיקתה החברתית** 262-263 (התשמ"ד); FRIEDMAN, לעיל ה"ש 3; Yosef Hayim Yerushalmi, *The Inquisition and the Jews of France in the Time of Bernard Gui*, 63 HTR 364-365 (1970); ROBERT BRODY, *IRANO JUDAICA II*, 54-56 (1990) למחקרים היסטוריים נוספים ראו JAKOB PETUCHOWSKI, *STUDIES IN MODERN THEOLOGY AND PRAYER* 25-35 (1998); Edward Fram, *Perception and Reception of Repentant Apostates in Medieval Ashkenaz and Premodern Poland*, 21(2) *AJS REVIEW* 299-339 (1996) (תודתי נתונה לפרופסור שי'ה כהן שהזכיר לי לעיין במאמר); יעקב בלידשטיין "מעמדן האישי של נשים שבויות ומשומדות בהלכה של ימי הביניים" **שנתון המשפט העברי** ג-ד 116-35 (התשל"ו-התשל"ז); עודד עיר-שי "מומר כיוור בתשובות הגאונים: יסודותיה של פסיקה ומקבילותיה במשפט הנכרי" **שנתון המשפט העברי** יא-יב 435-461 (התשמ"ד-התשמ"ו); בנימין זאב קידר בתוך **פרקים בתולדות החברה היהודית בימי הביניים ובעת החדשה מוקדשים לפרופ' יעקב כ"ץ** קנד-קע (עמנואל אטקס ויוסף שלמון עורכים, התש"ם);

קביעת מעמדו של המומר [...] נשענה על המסורת התלמודית. למעשה היתה שוררת אי-התאמה עמוקה בין המושגים שהתנחלו מימי התלמוד ובין המציאות שהם נועדו לשרתה [...] ההלכה התלמודית עוסקת במומרות שאינה בחינת היעקרות מן העדה היהודית כי אם עבירה על חוקיה ומצוותיה, הנעשית בקביעות. התלמוד מכיר מעין מומרות לשיעורים. יש מומר לתיאבון ולהכעיס, לחלל שבתות, לערלות, לעבודה זרה ולכל התורה כולה. אולם אין המומר יוצא מכלל מושג שבשלייה, היינו: סטייה מן המקובל ביהדות, ולעולם אין בכללו משום הצטרפות לעדה דתית אחרת. משום כך פשוט הוא בעיני התלמוד כי לא חדל המומר להיות יהודי [...] לכן אף אם נוטים לשלול זכויות מסוימות מן המומר – כגון שאין אוכלים משחיטתו ושהוא פסול לעדות – שלילה זו היא שצריכה תמיד ראייה. עצם הדבר שהמומר יהודי הוא אינו מוטל בספק. עם זיקת המומרות לנצרות או לאסלאם נשתנה תוכנה שינוי יסודי. מכאן ולהבא אין מומרות לחצאין. המומר מפקיע עצמו מכלל היהדות הפקעה גמורה. הוא מנתק את קשריו עם בני עדתו ומשתקע בעדה דתית אחרת. היהדות [...] הוצרכה לנקוט עמדה כלפי מומרות חדשה זו, וכדרכה עשתה זאת בהישענה על המושגים הישנים אחר שמילאתם תוכן חדש. המושג מומר או משומד ציין עתה את הפורש פרישה גמורה מן היהדות והפך למושג אבסולוטי. הצירופים "מומר..." נעלמו מן השימוש מחוץ להבאות או לפרפראזות של דברי התלמוד. לפי התפיסה העממית הרווחת חדל הפורש להיות יהודי מכל וכל, ותפיסה זו הלמה באמת את המציאות הסוציאלית.⁵

עקב שינוי מהותי זה באופיו של המומר, לא קיים חומר תלמודי רב העוסק בשאלה כיצד יכול יהודי שהתאסלם או התנצר לחזור ליהדותו. מצאתי למעלה מחמישים פוסקים שעסקו בנושא בין המאה התשיעית למאה העשרים, ואלה פיתחו באופן כללי שש גישות שונות לשאלה הנידונה. אסקור את שש הגישות מן המקלה ביותר ועד המחמירה ביותר.

חזרה בתשובה בלבד

ירחמיאל ברודי הוכיח שההתאסלמות הייתה שכיחה בתקופת הגאונים.⁶ והרי שתי תשובות מאותה תקופה: באחת מהתשובות הראשונות שהגיעו אלינו בנידון נשאל רב משה גאון (שנת 825 לערך) כך: "יהודי שנשתמד ואחר כך חזר לדין ישראל, חוששין לו משום מגע ועושה יין נסך או לא?" הוא השיב: "משמר שבתו בשוק ומשמר כל מצוות מקבלין אותו להיות כישראל כשרים [...] מותר לשתות עמו בכוס של יין ואין חוששין לו לשום מגע

אברהם גרוסמן חכמי אשכנז הראשונים 122-127 (התשמ"א); אברהם גרוסמן חכמי צרפת הראשונים 151-155 (התשנ"ה).

5 כ"ץ, לעיל ה"ש 4; לדוגמה של מומרים "תלמודיים" בתקופת הגאונים, שפרשו מהמצוות אבל לא עברו לדת אחרת, ראו אוצר הגאונים, יבמות, רסב (ב.מ. לוינ' עורך, עמ' 113-114).

6 Brody, לעיל ה"ש 4; תשובות רב נטרונאי בר הילאי גאון (מהדורת ירחמיאל ברודי, עמ' 68) וכן ה"ש 11 והמקורות המאוזכרים שם. השו"ג 214-211, Encyclopedia Judaica, cols. 3 (1st ed. 1971).

גוי".⁷ כלומר, רב משה גאון לא דרש מיהודי החוזר ליהדותו שום מעשה פרט לחזרה בתשובה.

רב האי גאון (נפטר 1038) נשאל על עבד שנימול על ידי רבו וחזר לגוינות ומכרו, ולאחר מכן חזר יהודי ולקחו – האם צריך להטיף ממנו דם ברית או שמא תספיק לו טבילה? רב האי השיב שלא צריכים להטיף מן העבד דם ברית או להטבילו, "אלא דומה לישראל משומד שכל ישראל שנשמתד כיון שחזר בתשובה אינו צריך טבילה וכל שכן מילה".⁸ אם כן, גם רב האי לא דרש שום מעשה פרט לחזרה בתשובה.

רבנו גרשום מאור הגולה (נפטר 1028) נשאל על "כהן שנשמתד ועשה תשובה, אם ראוי לישא כפיו ולקרות בתורה תחילה או לא?" והשיב: "כיון שעשה תשובה ראוי לעלות לדוכן ולישא את כפיו". אף שרבנו גרשום האריך בתשובתו הוא לא הזכיר שום מעשה אחר פרט לעוברת "שעשה תשובה".⁹

גם ר' יצחק ב"ר אברהם, הריצב"א, אחד מבעלי התוספות החשובים בצרפת (סביב שנת 1200), לא דרש שום מעשה פרט לתשובה: "מומר השב בתשובה בדין הוא שלא יהיה צריך שלשה לקבל בפניהם [...] ואפילו לא טבל [...] מכל מקום חשבינן ליה בעל תשובה כיון שהניח כל מעשיו ושב אל בוראו".¹⁰

בספר חסידים, המיוחס לר' יהודה החסיד (אשכנז, נפטר 1217), נקבע: "מי שנשמתד וחזר להיות יהודי וקיבל עליו לעשות תשובה כאשר יורוהו החכמים, הרי משעה שקיבל יכולים לשתות יין עמו ולהתפלל [עמו] אם הוא משלים המניין ובלבד שיעשה כאשר היהודים".¹¹

7 אוצר הגאונים, לעיל ה"ש 5, בעמ' 111, סימן רנח = תשובות הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, סימן קפ.

8 שערי צדק, חלק ג, שער ו, סימן ג (מהדורת ירושלים, עמ' נב) = אוצר הגאונים, לעיל ה"ש 5, בעמ' 109, סימן ר"ן, טור ימני.

9 מחזור ויטרי, קכה (מהדורת הורוביץ, עמ' 96-97) = מחזור ויטרי (מהדורת גולדשמידט, מכון אוצר הפוסקים) קצו-קצז = תשובות רבנו גרשם מאור הגולה, ד (מהדורת אידלברג, עמ' 57-61); והשוו אידלברג, ה והערותיו שם ושני המחברים הנ"ל של גרוסמן, לעיל ה"ש 4. דעת רגמ"ה מובאת בקיצור אצל ספר ארחות חיים לר' אהרן הכהן מלוניל, א (דפוס פירינצה, דף קא, ע"ג); ארבעה טורים, אורח חיים, קכה; שולחן ערוך, אורח חיים, קכה, לו. לפוסקים נוספים שפסקו כמו רגמ"ה ראו שו"ת רש"י, קע (מהדורת אלפנביין, עמ' 190-191); תשובות רבנו גרשם מאור הגולה, שם, בעמ' 60, ה"ש 20; הרב מנחם ולדמן בני "הפלאשמורה" ושיבתם ליהדות לאור ההלכה 23 (התשנ"ו); והשוו יעקב כ"ץ, לעיל ה"ש 4, בעמ' 213 ואילך = בעמ' 265 ואילך.

10 תשובות הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, סימן קפ = הסמ"ק מצורף, חלק ב (הוצאת הר"ש שושנים-רוזנברג מט); והשוו לציטוט בספר כפתור ופרח, א, י (מהדורת לונץ, עמ' רטז). המקור השני מובא על ידי אפרים אלימלך אורבך בספרו בעלי התוספות: תולדותיהם, חיבוריהם, שיבתם 268-269, 407 (מהדורה ד, התש"מ). הביטוי "שלושה לקבל בפניהם" לקוח מן הברייתא בבבלי, בכורות ל, ע"ב, המובאת להלן בה"ש 31.

11 ספר חסידים, רט (מהדורת וויסטינעצקי-פריימאן, עמ' 76) = ספר חסידים, רג (מהדורת מרגליות, עמ' קצ"ב). והשוו גם מהדורת וויסטינעצקי-פריימאן, שם, ר; רא; רח. יכול להיות

המרדכי הארוך (אשכנז, סוף המאה השלוש-עשרה) אמר: "כיון שהותר בצבור וקיבל לעשות תענית, אף על פי שלא סיים, כשחזר בו וקיבל עליו תשובה מיד חוזר לכשרותו".¹² וכך פסק גם הרמ"א בחושן משפט.¹³

ר' שלמה בן שמעון דוראן, הרשב"ש (אלג"ר, 1400-1467) נזקק לענייננו בקשר ל"בני אלו המשומדים הנקראים אנוסים הערלים כשבאים לחזור בתשובה צריך לברר דינם בענין תשובתם ומילתם וטבילתם". הוא פסק בתקיפות שישראל משומד אף על פי שחטא ישראל הוא, קידושיו קידושין "ובניו כמוהו אם נולד ממשומדת". "הילכך אלו בני המשומדים, כל שאמם מישראל אפילו מכמה דארי [דורות], ואפילו גוי הבא על המשומדת, זרע הבן ההוא עד סוף כל הדורות ישראל הוא". ומכיוון שאין להם דיין גרים אין צריכים להודיעם קצת מצוות קלות וחמורות ועונשם כפי שנדרש על ידי הברייתא,¹⁴ "לפי שהוא מחוייב בהם כמונו". "ואין ליראו ולבהלו אבל למשכו חסד, ומושבע ועומד מסיני הוא"; "ואין צריך גם כן טבילה" – מכיוון שאינו גר. "וכן כתבו רבני צרפת ז"ל שישראל משומד אפילו לעבודה זרה אין צריך טבילה ולא קבלה בפני שלשה".¹⁵

ר' שמשון (אולי רבנו שמשון משנץ, אחיו הצעיר של ריצב"א הנ"ל) טען ש"עוזב דת" "אין תשובתו תשובה אלא בפרהסיא".¹⁶ הוא הפנה למסכת סנהדרין¹⁷ שדנה בטבח שמכר טרפות בחזקת כשרות שצריך ללכת למקום שאין מכירים אותו ולהחזיר אבדה בדבר חשוב או שיוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו. אם כן, נראה שלדעת ר' שמשון חייב המומר החוזר ליהדות לעשות איזשהו מעשה ציבורי כאות כפרה, אך הוא לא פירט במה מדובר.

לבסוף, הרב אליעזר ולדינברג כתב תשובה בשנת תשכ"ג בעניין אישה שהצטרפה לכנסייה האנגליקנית כדי להתחתן עם גבר מאותה דת, ואחר כך ביקשה לחזור ליהדות. הוא הדגיש שכאשר אדם כזה בא לפני בית הדין ואומר שהוא רוצה לחזור ולקבל את עול יהדותו "אזי אינו זקוק מעיקרא דדינא לשום טקס דתי, ורק למעלה בעלמא ולרווחא דמילתא מטבילין אותו לדעת כמה מהפוסקים, ומקבל עליו דברי חברות בפני שלשה". הרב ולדינברג אז מפנה בעניין זה ליוורה דעה.¹⁸ כלומר, מעיקר הדין מוטלת על המומר רק החובה לחזור בתשובה, ואילו הטבילה וקבלת חברות הם "למעלה בעלמא ולרווחא דמילתא".

שהביטוי "כאשר יורוהו החכמים" רומז לסיגופים (ראו להלן בפרק "סיגופים – בעד ונגד") הנפוצים אצל חסידיו אשכנז, אבל אין הוכחה ברורה לכך.

12 מובא בשו"ת מהרי"ק, פה.

13 שולחן ערוך, חושן משפט, לד, כב בהגהות הרמ"א.

14 ברייתא המצוטטת בבבלי, יבמות מז, ע"א.

15 שו"ת הרשב"ש, פט; וראו דיון אצל שמחה אסף: באהלי יעקב: פרקים מחיי התרבות של היהודים בימי הביניים 169-170 (התש"ג).

16 ר' מנחם מרקאנטי, ספר ריקאנטי, סח, יא, ע"א.

17 בבלי, סנהדרין כה, ע"א.

18 ציץ אליעזר, יג, צג; הרב ולדינברג מפנה שם לשולחן ערוך, יורה דעה, רסז-רסח, ראו להלן ה"ש 37-38.

מלקות בלבד או מלקות ומעשה נוסף

גישה זו משתקפת היטב בגרסה אחרת של תשובתו הנזכרת לעיל¹⁹ של רב האי גאון. לפי אותה גרסה, השיב הרב שאותו עבד שנימול "הרי הוא כישאל מומר שאינו צריך טבילה אלא מלקות"²⁰. אכן זהו נוסחה של תשובת רב האי המובאת בטור ובשולחן ערוך יורה דעה²¹. אם כן, לפי גרסה זו מומר החוזר ליהדות חייב מלקות²². רב עמרם גאון (שמלך בסורא בשנים 858-875) גם דרש מלקות, אך הוסיף דרישה של וידוי בפרהסיא:

כך ראינו שמלקות ודאי צריך, שעבר על כמה עבירות עשה ולא תעשה וכריתות ומיתות בית דין. טבילה לא צריך דלאו גר הוא [...] ואף על פי שמקבל מלקות צריך שיעמוד בפרהסיא לפני צבור ויתודה על מה שעשה ויתחרט על מעשים רעים שבאו לידו, וכיוון שעושה כן יודעין הכל שעשה תשובה מוחלטת ואין חוששין לערמה ומותר לאכול ולשתות עמו.²³

נראה אפוא שרב עמרם דורש וידוי בפרהסיא נוסף על מלקות מפני חששו מערמה. רב פלטי גאון (שמלך בפומדינתא בשנים 842-857) חשש גם הוא מפני ערמה וקבע שאם יש צורך להלקות ולהטביל "משום גדר וחיוזוק" עושים כך, כדברי ר' אלעזר בן יעקב: "שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על התורה אלא לעשות סייג לתורה"²⁴ "ומקבלינן ליה בתשובה"²⁵.

טבילה וחזרה בתשובה

באבות דרבי נתן²⁶ מופיע סיפור על ריבה אחת שנשבתה וכשהשתחררה הטבילה, ומסבירים "שכל אותן הימים שהיתה שרויה בין הנכרים היתה אוכלת משלהם ושותה משלהם, עכשיו אמרת הטבילה כדי שתטיהר". לפי פשוטו הייתה הטבילה אמורה לטהר את הריבה מן

-
- 19 לעיל ה"ש 8.
 20 אוצר הגאונים, לעיל ה"ש 5, בעמ' 109, סימן ר"ן, טור שמאלי.
 21 ארבעה טורים, יורה דעה, רסז; שולחן ערוך, יורה דעה, רסז, ח.
 22 כמה חכמים נוספים דורשים מלקות באופן תאורטי אם קיימים חכמים סמוכים או סנהדרין – ראו ר' יעקב בירב וחבורתו המובאים בשו"ת מהרלב"ח, דפוס למברג 1865, קונטרס הסמיכה, דף ס' ע"ב ואילך.
 23 אוצר הגאונים, לעיל ה"ש 5, בעמ' 112, סימן רנ"ט, טור ימני; לנוסחים נוספים של אותה תשובה השוו שו"ת הרשב"א, ה, סו; שו"ת הרשב"א ז, תיא. למקבילות נוספות ודיון בתשובה זאת ובתשובה הבאה של רב פלטי גאון ראו ירחמיאל ברודי צוהר לספרות הגאונים 63-65 (1998).
 24 בבלי, יבמות ז, ע"ב; בבלי, סנהדרין מו, ע"א.
 25 אוצר הגאונים, לעיל ה"ש 5, בעמ' 112, סימן ר"ס.
 26 אבות דרבי נתן, נוסחא א, פרק ח, עמ' 37 והערה כט (מהדורת שכטר).

המאכלים הטמאים שאכלה.²⁷ ברם, ר' יצחק ב"ר משה מווינא (1180-1250) הסתמך על אותו סיפור כשדן באדם שנהרג נפש בשגגה ויכולתו להיות שליח ציבור. ואלו דבריו: "וכן קבלתי ממורי הרב רבינו שמחה זצ"ל [משפירא, נפטר 1230] שכל בעלי תשובה צריכין טבילה". אכן, רעיון זה שלפיו כל בעלי תשובה חייבים לעבור טבילה היה נפוץ בקרב חכמי אשכנז ואיטליה בימי הביניים,²⁸ ומכאן ככל הנראה המקור לטבילת מומרים. המהר"ם מרוטנברג (נפטר 1293) נשאל על אישה עגונה. יהודי מפקפק שהמיר את דתו וחזר כביכול בתשובה העיד שבעלה חי עדיין בצרפת אבל חיפשוהו שם ולא מצאוהו. המהר"ם פסק שמותר לאישה להינשא שוב: "דכיון שהמיר לעבודת כוכבים פסול [לעדות] דבשביל שטבל הואיל ולא שב בתשובה מעליא לא הוכשר לעדות".²⁹ כלומר, המהר"ם השיח לפי תומו שמומר שחזר ליהדות צריך היה לטבול ולחזור בתשובה גם יחד. ר' דוד אבן זימרא, הרדב"ז (מצרים וארץ ישראל, 1480-1574) נשאל "על האנוסים בין הערביים שנולדו להם בנים ובני בנים בהיותם אנוסים ועתה באים לדת ישראל ומלין – אם צריכין טבילה או לא, [ואם] צריכין, אם מעכבת או לא?" בדומה לרשב"ש הנ"ל, פסק רדב"ז שהטבילה אינה מעכבת ושאינן צורך בהודעת המצוות כי לא מדובר בגר:

אבל טבילה אין בו משום מצוה [...] אלא מפני שהוא יוצא מטומאת העכו"ם לטהרת ישראל צריך טבילה טהרה כטבילת [יום הכפורים] דלא גרע מבעלי תשובה שכתב רבינו שמחה ז"ל דצריכין טבילה.³⁰

כלומר לדעת הרדב"ז הטבילה לאנוסים שחוזרים ליהדות אינה נובעת מהלכות גרים בתלמוד כי אם ממנהגי התשובה של חכמי אשכנז.

27 לגבי תולדות הטבילה לגיור וכאות כפרה בתקופת בית שני ובתקופת התלמוד הסתום עדיין מרובה על המפורש. ראו EMIL SCHURER, THE HISTORY OF THE JEWISH PEOPLE IN THE AGE OF JESUS CHRIST, 3(I), 173-174 (1986); SHAYE J. D. COHEN, THE BEGINNINGS OF JEWISHNESS, 222-223 (1999); צבי זוהר ואברהם שגיא גיור וזהות יהודית: עיון ביסודות ההלכה 85 ואילך (התשנ"ה).

28 אור זרוע, א, קיב (זיטאמיר, התרכ"ב) (המובא בקיצור בהגהות הרמ"א לשולחן ערוך, אורח חיים, נג, ה). וראו מקורות נוספים אצל יעקב אלבוים תשובת הלב וקבלת יסורים: עיונים בשיטות התשובה של חכמי אשכנז ופולין 1348-1648 (התשנ"ג). והשוו "מגן אברהם" לשולחן ערוך, אורח חיים, שכו, סעיף קטן ח – המודגיש שטבילת מומר החוזר ליהדות איננה מן התורה.

29 המרדכי לכתובות, שו = תשובות מיימוניות לסדר נשים, סוף סימן י'. לתרגום אנגלי של תשובה זאת ראו IRVING AGUS, RABBI MEIR OF ROTHENBURG I 289-291 (1947); כן ראו דיון קצר אצל פרם (FRAM, לעיל ה"ש 4, בעמ' 313-314).

30 שו"ת רדב"ז, ג, תתנח (תטו).

טבילה וקבלת חברות בפני שלושה

שנינו בכרייתא בבבלי בכורות³¹ שעם הארץ הרוצה להיות "חבר" המקפיד על דיני תרומות ומעשרות ועל אכילת חולין בטהרה צריך "לקבל דברי חברות בפני שלושה חברים".³² זהו המקור לביטוי המופיע בשיטה הרביעית שנציג כעת. הריטב"א (סרגוסה, 1250-1330), עסק בענייננו בחידושיו ליבמות,³³ בסוגיית "משומד קידושיו קדושין":

וישראל שחטא וחזר בתשובה, דכולי עלמא שורת הדין אינו צריך טבילה אלא קבלת [חבירות] בפני בית דין לכתחילה, ואף על פי כן הוא טובל מדרבנן משום מעלה – דומיא דטבילת עבד משוחרר שאין טבילתו אלא מדרבנן, וכן כתוב בתוספות] האחרונות.³⁴

אף על פי שהריטב"א כותב ש"כולי עלמא" דורשים קבלת חברות בפני בית דין, רק "אבי העזרי" דרש דרישה כזאת.³⁵ מנגד, הריטב"א מודה שטבילה למומר היא מדרבנן, כמו טבילת עבד משוחרר.

דברי הריטב"א צוטטו במלואם על ידי ר' יוסף חביבא (ספרד, ראשית המאה החמש-עשרה) בנימוקי יוסף ליבמות.³⁶ בהמשך עשו בהם שימוש גם הבית יוסף ליורה דעה,³⁷ הרמ"א,³⁸ הלבוש,³⁹ ערוך שולחן⁴⁰ ושו"ת מלמד להועיל של הרב דוד צבי הופמן.⁴¹ כל אלה דרשו ממומר שחוזר ליהדותו טבילה וקבלת דברי חברות בפני שלושה.

31 בבלי, בכורות ל, ע"ב.

32 על דברי חברות בכלל ראו תוספתא, דמאי, פרקים ב-ג (מהדרות ליברמן) יחד עם פירושו תוספתא כפשוטה לדמאי 209-233; Saul Lieberman, *The Discipline in the So-Called Dead Sea Manual of Discipline*, 71(4) J. BIBLICAL LITERATURE 199-206 (1952) = SAUL LIEBERMAN, *TEXTS AND STUDIES* 200-207 (1974); 8 *ENCYCLOPAEDIA JUDAICA*, 468-470 (2nd ed. 2007). על הלכה זאת ראו תוספתא, דמאי ב, ה (מהדרות ליברמן, עמ' 69) עם תוספתא כפשוטה הנ"ל, עמ' 212.

33 חרושי הריטב"א, יבמות מז, ע"ב.

34 שם, מהדרות יפה'ן, חלק ב, ירושלים (תשנ"ב), טור של-שלב.

35 ראו להלן ה"ש 42.

36 נימוקי יוסף ליבמות ט"ז, ע"ב למעלה (דפוס וילנא).

37 בית יוסף, יורה דעה, סוף סימן רסח.

38 שולחן ערוך, יורה דעה, רסח, יב. והשוו לשם, רסז, ח.

39 ספר לבוש עטרת זהב, יורה דעה, רסח, יב. והשוו שם קנח, ב.

40 ערוך שולחן, יורה דעה, רסח, י, טז.

41 שו"ת מלמד להועיל, חלק ב, סימן פ"ד.

טבילה, גילוח השער ומעשים נוספים

"אבי העזרי" – שהוא בדרך כלל כינוי לראבי"ה (אשכנז, נפטר 1220)⁴² – פסק: "ישראל שנשתמד, כשישוב צריך להעביר על ראשו תער ולעשות טבילה כגר, ואין צריך שתהא טבילתו ביום [כגר], אבל הקבלה צריך להיות לפני ג' בני אדם"⁴³. אם כן, "אבי העזרי" דורש טבילה כגר וכן קבלה בפני שלושה בני אדם, כפי שכבר ראינו אצל הריטב"א. ברם, חידושו העיקרי הוא דרישתו "להעביר על ראשו תער" שלא ראינו עד עכשיו.

מנהגים אלה מופיעים ביתר שאת במקורות מתקופת האינקוויזיציה בצרפת (1317 ואילך) ובספרד (1489-1490). לפי אותם מקורות, יהודי מומר החוזר ליהדות משפשפים אותו בחול במקומות בגופו שהוטבלו על ידי הנוצרים, גוזזים את ציפורניו עד זוב דם, מגלחים את ראשו, מטבילים אותו שלוש פעמים תוך כדי אמירת הברכה "על הטבילה", מקבלים ממנו "דברי חברות" וכפירה בנצרות ונותנים לו תעודה המעידה ליהודים אחרים שחזר בתשובה.⁴⁴

ר' ישראל איסרליין (אשכנז, נפטר 1460) נשאל על מי שהמיר דתו ובא להיטהר במועד, האם מותר לגלחו למרות האיסור של גילוח בחול המועד⁴⁵ כדי לטובלו ולהכניסו לדת האמת? ר' איסרליין התיר "דכיוון דנהגינן לגלח בעלי תשובה כאלו [...] שהרי אין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה עד שיגלח ויטבול, ואף על גב דוודאי אינו מעכב, מכל מקום מנהג אבותינו תורה היא"⁴⁶. כלומר, הוא הודה שאלה הם מנהגים בלבד ואף על פי כן אין לצרף את המומר למניין עד שיגלח ויטבול ומותר לגלחו אפילו בחול המועד.

ר' יוסף קארו (תורכיה וצפת, 1488-1575), התנגד להיתרו של ר' ישראל איסרליין לגלח מומר במועד, מכיוון שבני ספרד לא נוהגים לדרוש מבעלי תשובה לגלח.⁴⁷ לעומתו התיר הרמ"א⁴⁸ למומר לגלח במועד על פי תרומת הדשן.

ר' שלמה לוריא, המהרש"ל (לובלין, 1510-1573), התייחס לענייננו בשני מקומות. בים של שלמה הוא העיד: "ואנו נוהגין שמשומד צריך טבילה מחמת איסור ועבירה

42 על הכינוי "אבי העזרי" לראבי"ה ראו אביגדורי אפסוביצר, מבוא לספר ראבי"ה, 80-81 (1938). אני מצטט את הפסק בשם "אבי העזרי" ולא בשם ראבי"ה מכיוון שלא מצאתי את

הקטע הזה בספר ראבי"ה וגם לא דרך פרוייקט השו"ת, גרסה 14.

43 ספר הסמ"ק מצורף, לעיל ה"ש 10.

44 יוסף חיים ירושלמי, לעיל ה"ש 4, בעמ' 363-369, אסף את המקורות ותרגם אותם מלטינית לאנגלית. והשוו: Joseph Shatzmiller, *Converts and Judaizers in the Early Fourteenth Century*, 74(1) HTR 63-66, 69 (1981).

45 משנה מועד קטן ג, א.

46 תרומת הדשן, פו.

47 בית יוסף, אורח חיים, תקלא, ד"ה "כתב בתרומת הדשן".

48 שולחן ערוך, אורח חיים, תקלא, ז.

שבידו כדמוכח בירושלמי⁴⁹ ואחר כך הוא הביא את הסיפור הנ"ל מאבות דרבי נתן.⁵⁰ ברם, בחידושי ובאורי המהרש"ל לטור יורה דעה⁵¹ כותב המהרש"ל כך: "והמנהג האידנא [לטבול] המשומדים ולגלח את כל שערן מקודם, וכן מצאתי וראיתי הלכה למעשה". דברי המהרש"ל האחרונים הובאו לאחר מכן על ידי הב"ח, הדרושה, הט"ז ובאר הגולה ליורה דעה רסז.⁵²

נשאלת השאלה: מדוע גילחו את ראשו וקיצצו את ציפורניו של מומר החוזר ליהדות? שאלה זו מתחזקת עוד יותר נוכח הסוגיה התלמודית שהובאה לעיל,⁵³ לפיה טבח שמכר טריפות בחזקת כשרות "אזל רבי למזייה וטופריה" – הלך וגידל את שעריו ואת ציפורניו. כלומר, לדעת אותה סוגיה גידול השער והציפורניים הוא ביטוי לחרטה.

ר' ישראל איסרליין הנ"ל⁵⁴ מפנה בעניין זה לדברי ר' משה הדרשן, המובאים ברש"י על הפסוק, שהלויים "העבירו תער על כל בשרם".⁵⁵ "לפי שהיו כפרה על בכורי ישראל שחטאו בעבודה זרה ועבודה זרה קרוי מת ומת איתקש למצורע והמצורע טעון תגלחת".⁵⁶ הסבר זה, המורכב מחמש חוליות, הוא הסבר מתוחכם מדי ועדיף לחפש הסבר אחר.

גילוח הראש והזקן היה עונש מקובל בתקופת הגאונים עבור המחלל שבת בפרהסייה, החובל בחברו חבלה קשה, הנואף והנואפת ועוד.⁵⁷ ברם, קשה לטעון שיהודי אירופה במאה השלוש-עשרה ואילך הושפעו ישירות ממנהגי הגאונים.

אפשר לטעון שהם הושפעו ישירות מפרשת "יפת תואר" שבספר דברים: "והבאתה אל תוך ביתך וגילחתה את ראשה ועשתה את צפרניה".⁵⁸ אולם גם פגישה ענקית כזאת קשה לקבל בלי חוט מקשר.

49 ים של שלמה, יבמות ד, סוף סימן נב. המהרש"ל מכנה את אבות דרבי נתן "ירושלמי". לתופעה נפוצה זאת ראו למשל לוי גינצבורג פירושים וחידושים בירושלמי: מיוסדים על מחקרים בהשתלשלות ההלכה וההגדה בארץ ישראל ובבל א, כח-לב (התש"א).

50 ראו לעיל ה"ש 26.

51 חידושי ובאורי המהרש"ל לארבעה טורים, יורה דעה, רסז (מהדורת אל המקורות).

52 R. Boaz Cohen, *The Repentant Apostate*, in PROCEEDINGS OF THE COMMITTEE ON JEWISH LAW AND STANDARDS OF THE CONSERVATIVE MOVEMENT 1927-1970, 1354 (David Golinkin ed., 1997) והרב ולדמן, לעיל ה"ש 9, בעמ' 28, התקשו להבין את האחרונים שציטטו מהמהרש"ל מפני שהם ראו את "ים של שלמה" בלבד מבלי לראות את חידושו לטור יורה דעה שציטטנו כאן.

53 בבלי, סנהדרין כה, ע"א.

54 לעיל ה"ש 46.

55 במדבר ח 7.

56 והשוו מדרש אגדה במדבר, ח, 6 (מהד' בוכר 93).

57 אלפרדו מרדכי ראבילו היהודים בספרד לפני הכיבוש הערבי בראי החקיקה 149-151 (התשמ"ג); המפנה לספרות חשובה. אני מודה לפרופ' ראבילו על ההפניה לספרו. גילוח הראש היה גם הוא עונש מקובל אצל הוויזיגוטים במאה השביעית (עיין שם) אבל קשה להאמין שיהודים במאה השלוש-עשרה ואילך הושפעו מכך.

58 דברים כא 12.

אפשרות נוספת היא שמדובר בחיקוי של הלכות גרים. הרי"ף, 59 הרא"ש, 60 הטור⁶¹ והרמ"א⁶² דורשים תספורת וקיצוץ הציפורניים לגר והב"ח מסביר⁶³ שמטרתם היא למנוע חציצה בטבילה.

לבסוף, תיאודור גסטר טוען ששיער וציפורניים הם סמלים למהותו של בן-אדם. לכן, מורידים אותם בטקסי מעבר שעורכים עמים שונים (כגון בגרות ונישואין), שבהם אדם משנה את זהותו ועובר משלב אחד לשלב אחר בחייו.⁶⁴ אם כן, אפשר שגילחו את ראשיהם וקיצצו את ציפורניהם של הגר ושל המומר החוזר ליהדות כדי לסמל מעבר חשוב בחייהם.

סיגופים – בעד ונגד

לבסוף, בקרב חסידי אשכנז התקיימה שיטה שלפיה המומר החוזר ליהדות חייב לסגף את גופו בייסורים פיזיים, המכונים "סדרי תשובה".⁶⁵ אולם קיימות מסורות סותרות לגבי דעותיהם של שניים מגדולי הפוסקים באשכנז.

ר' אלעזר מוורמייזא, בעל הרוקח (אשכנז, נפטר 1236), התייחס לענייננו בהלכות תשובה.⁶⁶ שם מוטל על "נשתמד עובר ע"ז" להתאבל ולככות ולהתענות בכל יום ויום במשך כמה שנים, להתוודות שלוש פעמים בכל יום, לא לאכול בשר ולא לשתות יין; "וישכב על גבי קרקע ויסכול צערים הרבה ואם יאמרו לו 'מומר רשע' ישתוק". אף על פי כן אומר ר' אלעזר באותו סעיף: "ומיד כשמתחרט וטובל במקוה דינו כישראל".⁶⁷ כלומר, מעיקר הדין חייב המומר בחרטתו ובטבילה אבל נוסף לכך הוא חייב לסגף את גופו.

- 59 רי"ף, שבת, יט (דפוס וילנא, נה ע"ב).
- 60 פסקי הרא"ש, שבת, יט יא, (דפוס וילנא, קעט ע"ג).
- 61 ארבעה טורים, יורה דעה, רסח.
- 62 שולחן ערוך, יורה דעה, רסח, ב בהגהות הרמ"א.
- 63 בית חדש, ארבעה טורים, יורה דעה, רסח, ד"ה "ומ"ש וגיזיז".
- 64 דומה נמצא בפירושו של החזקוני לפרשת יפת תואר בדברים כא 13. THEODOR GASTER, MYTH, LEGEND AND CUSTOM IN THE OLD TESTAMENT 438 (1969); הסכר
- 65 על "סדרי התשובה" של חסידי אשכנז ראו יצחק בער מחקרים ומסות בתולדות עם ישראל כרך שני, 194-192 (התשמ"ו); GERSHOM SCHOLEM, MAJOR TRENDS IN JEWISH MYSTICISM (1941); Talya Fishman, *The Penitential System of Hasidei Ashkenaz and the Problem of Cultural Boundaries*, 8 J. JEWISH THOUGHT AND PHILOSOPHY 201-229 (1999); לעומת ידידיה דינרי חכמי אשכנז בשלהי ימי הביניים 86, הערה 73 (התשמ"ד) והספרות שם. אין ספק בעיניי שבער, שלום ופישמן צודקים: סדרי התשובה של חסידי אשכנז נבעו מהעולם הנוצרי של זמנם ולאחר מעשה חיפשו תקדימים בתלמוד ובמדרש.
- 66 ספר הרוקח הגדול, הלכות תשובה, כד, עמ' ל"א.
- 67 אני תיקנתי את הטקסט על פי שו"ת מהר"ם מרוטנברג, "דרכי תשובה", קס ע"ג (הוצאת בלוך). השוו גם לציטוט אצל ר' אהרן הכהן מלוניל, ספר ארחות חיים, א, דף קא, ע"ג-ע"ד. ר' שלום מנוישטט ציטט משפט אחד מהקטע בספרו הלכות ומנהגי רבינו שלום מנוישטט: דרשות מהר"ש 114, כה (מהדורת שפיצר, התשל"ז).

מנגד, ר' אלעזר מוורמייזא מצוטט בשלושה מקומות כדלהלן: "לא החמיר עליו לקבל ייסורים להתכפר כישראל שעשה עבירות אחרות [...] ואין להחמיר עליו כל כך לקבל ייסורים ולהתאפק ביצרו כי מאחר ששב נרפא לו ובא ליטהר מסייעין לו".⁶⁸

אם כן, קיימת סתירה מובהקת בין שתי גרסאות של דברי ר' אלעזר מוורמייזא! כך קרה גם בקשר לדעתו של ר' ישראל איסרליין.⁶⁹ בספר לקט יושר, שכתב תלמידו ר' יוזל הושטט,⁷⁰ הוא מצטט "בשם הגאון זצ"ל" (הלוא הוא ר' ישראל איסרליין) כך:

הכופר בעיקר יגלה שערו ויטבול במעמד ב' או ג' אנשים [...] וצריך להתענות ג' ימים רצופים יום ולילה ועוד מ' יום יתענה רצופים קודם כלות השנה [...] יתענה ב' וה' כל השנה [...] ואל יעשה לו תוך שנה בגדים חדשים [...] בשנת שנייה יתענה כל השנה בה"ב [...] ובשנה שלישית יום אחד בשבוע [...] וירחיק עצמו מכומרים [...] ואל יתווכח בשום גוי [...] ואם ישמע שמחפין אותו לקרא [לו] "כופר" אל ישיב.

מנגד, בתרומת הדשן⁷¹ פסק ר' ישראל איסרליין בעצמו כי מומר שחזר לדת האמת אינו צריך להתכפר בסיגופים גדולים, והסתמך בפסיקתו על הדעה המקלה של ר' אלעזר מוורמייזא המובאת בסמ"ק מצורף.⁷² אכן, דעתו זו נגד הסיגופים מובאת גם בשו"ת בנימין זאב⁷³ בעילום שם, ובסמ"ע לחושן משפט בשמו.⁷⁴

הד לשיטת הסיגופים מופיע בתשובתו של הרא"ש⁷⁵ (אשכנז וספרד, 1250-1327), בעניין נשים שהמירו את דתן בשעת שמד וכאשר נמלטו חזרו לדתן: "אמת הדבר כי מאד הרעו לעשות (כי היו צריכות למות על קידוש השם) וצריכות חרטה ותשובה וקבלת ייסורין...".

ר' אייזיק טירנא (אשכנז, נולד 1380) פסק שיהודי ואשתו שהמירו דתם צריכים לסגף את גופם בשורה של סיגופים כנ"ל.⁷⁶

לבסוף, גם ר' שמשון בכרך (ורמייזא, בסביבות שנת 1647) ציפה ממומר החוזר ליהדות לעשות "סדר תשובה שנפסק עליו מפי מורה", לקיים "התשובה סדרו לו", ולעשות "תשובה ראויה והגונה".⁷⁷

68 ראו ה"ש 10 והמקורות המאזכרים שם. דינרי, לעיל ה"ש 65, עמ' 86, הערה 74, עמד על סתירה זאת וטען שהיה לריצב"א נוסח שונה משלנו בסדרי התשובה של הרוקח וצ"ע נוסף.

69 לדיון בסתירה זאת ראו דינרי, לעיל ה"ש 65, עמ' 91, הערה 102; יעקב אלבוים, לעיל ה"ש 28, עמ' 28, הערות 21-22; FRAM, לעיל ה"ש 4, עמ' 319, הערה 70.

70 לקט יושר, יורה דעה 49 (מהדורת פרימן, התרס"ד).

71 תרומת הדשן, קצח.

72 לעיל ה"ש 10.

73 שו"ת בנימין זאב, עב, דף קלט, ע"א.

74 ספר מאירת עיניים לחושן משפט לד כב.

75 שו"ת הראש, לב, ח.

76 התשובה מובאת מכתב יד אצל רבנו אייזיק טירנא ספר המנהגים 14, הערה 21 (מהדורת שפיצר, התשל"ט).

77 בתשובה בתוך ספר שערך בנו ר' יאיר חיים בכרך ספר חוט השני סימן עה (פרנקפורט דמיין, התל"ט), שסוכם על ידי פראם: FRAM, לעיל ה"ש 4, בעמ' 325-327. וראוי לציין שבמהדורת

מסקנות מעשיות

לאחר עיון בכל המקורות הנ"ל, נראה לי כי כאשר יהודי שהתנצר או התאסלם רוצה לחזור ליהדות בימינו, ראוי לרב לעשות חמישה דברים: עליו לברר שאכן מדובר במומר או בן מומר,⁷⁸ שיכול להוכיח שהוא צאצא של אם יהודיה.

המומר או בן המומר חייב לחזור בתשובה מבחינה תאולוגית ולקיים מצוות מבחינה מעשית (כבשיטה הראשונה שתוארה לעיל). זהו ענין בסיסי אצל כל הפוסקים. מכיוון שבימינו הרבה מומרים ובני מומרים אינם יודעים מספיק על היהדות, חייב הרב ללמד אותם קורס בעיקרי האמונה ובקיום מצוות. דרישה זאת איננה נובעת מהמקורות הנ"ל אלא מהמציאות של ימינו.

"קבלת חברות בפני שלושה" (כבשיטה הרביעית לעיל): לא מדובר בגיור בפני בית דין, כיוון שהמומרים הם יהודים מבחינה הלכתית. ברם, מעמד זה חשוב לא רק לשיטת הריטב"א וחברתו אלא גם מבחינה פסיכולוגית – לתת למומר החוזר בתשובה הזדמנות לבטא את רצונו לחזור ליהדות ולהביע חרטה על מעשיו הקודמים.

טבילה (כבשיטות השלישית והרביעית שתוארו לעיל): טבילה זאת איננה מעכבת כי לא מדובר בגיור, אבל היא רצויה כאות כפרה וכשיטת אבות דרבי נתן, אור זרוע, והרדב"ז (השיטה השלישית).

הפלשמורה⁷⁹

החל משנת 1862 החלו יהודי אתיופיה להתנצר עקב איומי הקיסר תיאודורוס השני, רעב כבד ומגפות שפקדו את המדינה (1888-1892), פעילות מסיונרית נוצרית חזקה ולחץ כלכלי שנבע מכך שיהודים לא יכלו להיות בעלי קרקע. בני הפלשמורה המשיכו לחיות כקבוצה נפרדת – הם לא היו יהודים אבל גם לא נטמעו בחברה הנוצרית שסבבה אותם. הם חיו בכפרים נפרדים, התחתנו בינם לבין עצמם, המשיכו לשמור שבת ושמרו על קשר משפחתי עם היהודים.

במבצע שלמה (מאי 1991) הובאו לישראל בין 2000-5000 בני פלשמורה מתוך 14,500 העולים מאתיופיה. כ-3000 בני פלשמורה נותרו באדיס אבבה. ביולי 1991

78 סדילקוב (1833), כל התשובה הארוכה הזאת נשמטה מחמת צנזורה פנימית או חיצונית! לכאורה אפשר לטעון שרוב המקורות הנ"ל מתייחסים למומר שחוזר בתשובה ולא לבנו. ברם שני פוסקים חשובים פסקו שאותם כללים חלים על בני המומרים – ראו הרשב"ש (לעיל ה"ש 15) והרדב"ז (לעיל ה"ש 30). על נושא זה ראו גם דבריו של הרב ג'רלד זליזר: GERALD L. ZELIZER, RESPONSA 1991-2000 146-150 (2002), available at www.rabbinicalassembly.org/teshuvot/docs/19912000/zelizer_apostates.pdf

79 סקירה זו מבוססת על: MICHAEL CORINALDI, JEWISH IDENTITY: THE CASE OF ETHIOPIAN (1998); JEWRY, ch. 8 (1998); מיכאל קורינאלדי חידת הזהות היהודית: חוק השבות הלכה למעשה פרק יא (2001); 27 המאמרים בנדרון שהופיעו בהארץ ובג'רוזלם פוסט בשנת 2006; 22 מאמרים בנדרון שהופיעו בג'רוזלם פוסט בשנת 2007.

קבעה ועדת רובינשטיין שהפלשמורה אינם יהודים על פי חוק השבות מכיוון שהתנצרו מסיבות כלכליות, "אבל בכל זאת כדאי לקבלם" בתהליך הדומה לגיור. בספטמבר 1992 קבעה ועדת צבן כי בני הפלשמורה אינם יהודים על פי חוק השבות, אולם אפשר להעלות לישראל בני זוג, הורים וילדים של יהודים מסיבות הומניטריות. באוקטובר 1993 מינתה הרבנות הראשית ועדה לקליטת עולי אתיופיה ובה שלושה רבנים (הרב שלוש, הרב ערוסי והרב מנחם ולדמן) לברוק את עניין העלאת בני הפלשמורה לישראל. הם קבעו שיש להתייחס אל בני הפלשמורה באדיס אבבה כיהודים וכי יש להעלותם לישראל כיחידים לאחר בדיקת היוחסין של כל אחד מהם. זאת הייתה גם מגמתה של ועדת השרים לענייני קליטה בראשותו של נתן שרנסקי בשנת 1997.

בשנת 2002 קבע הרב שלמה עמאר כי אלה מבני הפלשמורה שאבותיהם לא נישאו לנשים נוכריות הם "זרע ישראל" וכי יש להעלותם לישראל ולהשיבם ליהדות. בפברואר 2003 החליטה ממשלת ישראל להעלות לארץ 17,188 בני פלשמורה בתנאי שאפשר יהיה להוכיח את ייחוסם לאם יהודיה לפני המרת דתם. בינואר 2005 החליטה ממשלת שרון להגביר את קצב עלייתם של בני הפלשמורה לישראל מ-300 ל-600 לחודש, כדי לסיים את כל התהליך עד סוף שנת 2007. בשנת 2006 ניסתה ממשלת ישראל להוריד את קצב העלייה לישראל מ-300 ל-150 בני פלשמורה בחודש, אבל לבסוף נשאר קצב העלייה על כנו בעקבות התנגדות חריפה של הסוכנות היהודית, של יהודי צפון אמריקה ושל הקהילה האתיופית בארץ. לדעת הממשלה והסוכנות היהודית נותרו ביולי 2007 כמעט 5000 בני פלשמורה באתיופיה, אבל לדעת פעילים כגון הרב מנחם ולדמן ואברהם נגוסה נותרו באתיופיה כ-8000 בני פלשמורה הזכאים לעלות לישראל. העניין מסובך עוד יותר נוכח ניסיונותיהם של מסיונרים אתיופיים ברחבי הארץ לשכנע את העולים מאתיופיה להתנצר. כפי שראינו לעיל, אין ספק שמבחינה הלכתית (ולאו דווקא חוקית) בני הפלשמורה הם יהודים ויש להעלות אותם לישראל כהמלצת ועדת הרבנות הראשית. ברם, שלושת הרבנים הנ"ל תמכו ב"השלמת תשובתם" בהתאם להנחיות הרבנות הראשית":

בירור יוחסין פרטני ומדוקדק;

לימוד עיקרי האמונה והמצוות המעשיות;

קבלת מצוות בפני שלושה;

הטפת דם ברית בפני שלושה;

טבילה לשם יהדות בפני שלושה.⁸⁰

כלומר, שלושת הרבנים קבעו שיש לגייר את בני הפלשמורה! החלטה זאת עומדת בניגוד לכל המקורות הנ"ל וכן בניגוד למקורות שהרב ולדמן בעצמו הציג בחוברת שלו.⁸¹

לפיכך, ברצוננו להדגיש שלוש נקודות העולות מכל המקורות שנזכרו לעיל:

80 הרב מנחם ולדמן, לעיל ה"ש 9, בעמ' 38 (ההרגשה שלי – ד"ג).

81 שם, בעמ' 22-36. על פי Ruth Eglash, *Falash Mura face 'Who is a Jew' issue at Mevaseret Zion synagogue: Ethiopian immigrants invited to pray, but refused ritual honors*, JERUSALEM POST 10.7.2006 הרב ולדמן הבהיר כי הפלשמורה לומדים בקורס סודי לגיור, שהתהליך שונה במקצת מהתהליך בקורס גיור רגיל, ושהתהליך נמשך עד שנתיים.

מבחינה הלכתית בני הפלשמורה הם מומרים הרוצים לחזור ליהדותם ואין זה משנה מדוע התנצרו;
כיוון שהם יהודים, הם אינם צריכים להתגייר;
יש להחזיר אותם ליהדות כמו כל מומר אחר וכמתואר לעיל בפרק "מסקנות מעשיות".

והשווה גם רבי מנחם ולדמן, בני הפלשמורה באדיס-אבבה ובישראל תשנ"ב-תשנ"ז, מכון שבות עם (חשוון התשנ"ז).
